

Н. П. Киселюк,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ КОМУНІКАЦІЇ ПРИ МАНІФЕСТАЦІЇ ЕМОЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена проблемі маніфестації емоцій в англомовному дискурсі за допомогою вербальних та невербальних засобів комунікації. Комбінаторика невербальних та вербальних засобів комунікації має такі вияви: повторення, контрадикцію, субституцію, доповнення, акцентування, регулювання. Вербальні та невербальні засоби утворюють певні конфігурації при вираженні емоцій.

Ключові слова: емоційний стан, вербальний, невербальний, засоби комунікації, взаємодія, художній дискурс.

Статья посвящена проблеме манифестации эмоций в англоязычном дискурсе с помощью вербальных и невербальных средств коммуникации. Комбинаторика вербальных и невербальных представлена: контрадикцией, субституцией, дополнением, акцентированием, регулированием. Вербальные и невербальные средства образуют определённые конфигурации при выражении эмоций в дискурсе.

Ключевые слова: эмоциональное состояние, вербальный, невербальный, средства коммуникации, взаимодействие, художественный дискурс.

The article deals with the investigation of the problem of manifestation of emotions by means of verbal and nonverbal components of communication. The combination of nonverbal and verbal components of communication can be represented in: repetition, contradiction, substitution, supplementation, accentuation and regulation. Verbal and nonverbal means form certain combinations while representing emotions.

Key words: emotional state, verbal, nonverbal, means of communication, interaction, literary discourse.

Як показують дослідження з невербальної семіотики, невербальні компоненти комунікації (надалі – НВК) відіграють важливу роль у процесі спілкування. Встановлено, що передача інформації відбувається за рахунок вербальних засобів (лише слів) на 7 %, за рахунок звукових засобів (включаючи інтонацію звука, тон голосу) на 38 %, і за рахунок невербальних засобів на 55 %. У живому мовленні доля вербального спілкування становить менше 35 %, а більше ніж 65 % інформації передається за допомогою невербальних засобів спілкування [5, с. 9–10].

Будь-який невербальний знак, завдяки своєму полісемантичному характеру, несе одночасно інформацію не лише про особистість мовця, але й про його ставлення до співрозмовника [3, с. 75]. Іншими словами, на основі невербальної поведінки розкривається внутрішній світ людини, невербальні компоненти постають індикаторами думок комуніканта, його ставлення до подій, навколишнього світу, взаємовідносин із іншими.

Актуальність дослідження полягає у тому, що саме невербальні компоненти можуть свідчити про порушення постулатів мовленнєвого спілкування, зокрема постулату якості, оскільки оцінка висловлення в цьому плані полягає у зіставленні семантики вербальної інформації зі змістом, отриманим через інші канали. Невідповідність невербальних засобів і вербального процесу, а також полісемія жестових знаків зумовлюють комунікативні невдачі, викликані невербальними факторами. Успіх/невдача процесу спілкування значною мірою залежить від невербальних компонентів.

Мета цієї статті – проаналізувати взаємодію вербальних та невербальних засобів репрезентації емоцій у художньому дискурсі. Поставлена мета передбачає розв’язання наступних **завдань**: з’ясувати комбінаторику вербальних та невербальних компонентів комунікації в процесі репрезентації емоцій та визначити основні функції невербальних компонентів у цій взаємодії.

Значущість невербальних компонентів підтверджується ще й тим, що вербальна частина повідомлення може в багатьох випадках інтерпретуватись абсолютно по-різному залежно від супроводжуючих її НВК, в тому числі й з результатом, який можна назвати заперечуючим (спростовуючим) [2, с. 16]. Досить часто така подвійна інтерпретація можлива лише тому, що НВК сигналізують про протилежний зміст. Це свідчить про надзвичайно широкі автономні можливості НВК.

Мову та невербальні компоненти слід розглядати як інтегровані елементи однієї системи. На думку І. І. Серякової, взаємозв’язок вербальної і невербальної семіотичних систем закладено у генезисі слова і жесту, а жести і міміка є знаковими попередниками мови. Невербальні знаки своєрідно матеріалізують когнітивні здібності людини, закріплюючи у своїй формі

Вираження емоційного стану за допомогою НВК визнається дослідниками як основне призначення невербальних засобів, репрезентованих у тексті. При поєднанні з реплікою НВК зумовлюють компресію декількох думок, стимулюють асоціативне сприйняття читача, яке веде до розуміння певних змістів. Тому в художньому творі фізичний рух завжди обґрунтований. Автор твору використовує опис того чи іншого НВК з певною метою. Це означає, що даний жест не випадковий і містить важливу інформацію для читача. Таким чином, художній текст є досить надійним джерелом для проведення аналізу, оскільки в ньому вже представлені вербалізовані НВК, крім того, сам факт використання опису цих невербальних засобів свідчить про їхню значущість у процесі комунікації.

Труднощі у визначенні того, чи йдеться про той самий, чи про різні НВК виникають внаслідок того, що один і той самий рух або жест у художньому тексті може позначатись по-різному. Можуть змінюватись лексеми в складі вербального опису без змін, або ж із зміною стильових ознак (наприклад, *to exclaim/to give acry*). В

описі також може відобразитись інтенсивність одного й того ж НВК (наприклад, *to give a happy smile/to be all smiles*). Можливі також різні описи залежно від того, чи використовує автор загальномовні чи індивідуально-авторські описи (наприклад, *to chirp/to say joyously*).

Однак виникає складність, пов'язана з тим, що описи різних НВК можуть збігатися. Наприклад, *to shake one's head* репрезентує, з одного боку, НВК похитати головою з боку в бік (швидко повернути голову з боку в бік декілька разів), який виражає захоплення або ж подив, а з іншого боку НВК похитати головою з боку в бік (не дуже швидко відхилити голову то до правого, то до лівого плеча декілька разів), означає незадоволення, критичне ставлення до чого-небудь тощо. У таких випадках важливе значення має контекст.

У процесі комунікації вербальні та невербальні компоненти взаємодіють між собою [1, с. 48–49; 6, с. 1; 8, с. 145–152]. Комбінаторика невербальних та вербальних засобів комунікації має такі вияви: повторення як дублювання вербальних засобів невербальними, контрадикцію як їхнє семантичне протиставлення, субституцію як заміну вербальних засобів кінемами, доповнення, акцентування як підвищення уваги за рахунок невербальних компонентів комунікації, регулювання як сприяння інтерактивності мовця й адресата тощо [4, с. 56].

Якщо, знаходячись у інтер- та постпозиції відносно вербальних компонентів, НВК доповнюють та дублюють зміст вербального повідомлення, то, знаходячись у препозиції відносно вербального повідомлення, НВК виконує додаткову функцію попередження вербального повідомлення, створює емоційний фон усього повідомлення, передаючи емоційний стан, і визначає реалізованість інтенції попереднього мовця. У такій комбінатії невербальних та вербальних засобів репрезентації емоцій невербальний компонент передре вербальному повідомленню, інформуючи та попереджуючи реципієнта про зміст вербальної частини висловлення.

Ілюстративний матеріал показав, що домінуючими конструкціями є такі, де вербальні компоненти займають ініціальну позицію. Поєднання вербальних та невербальних компонентів моделює ілюкутивну силу вираження радості.

Невербальні компоненти комунікації, які супроводжують вербальну частину повідомлення, виконують у процесі інтеракції такі базисні функції:

1. Функція підтримки вербального компонента (див. Рис. 1.) виявляється у векторній однонаправленості інтенційної направленості невербального та вербального повідомлень. Це можна проілюструвати наступним прикладом:

1) «*Oh, hello there!*» *He called, beaming around at the assembled students.* (Rowling, *HPATCOS*, p. 34).

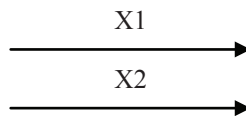

Рис. 1. Функція підтримки

(де під X1 розуміємо інтенційну направленість вербального, а під X2 – інтенційну направленість невербального повідомлення).

У процесі виконання функції підтримки вербального компонента комунікації невербальним спостерігається одностороння векторна направленість вербального та невербального значень. Використання НВК як інструмента підтримки, підтвердження значення вербального компонента висловлення дозволяє комуніканту досягнути високого рівня експресивності та наповнити повідомлення бажаною силою та ефективністю.

2. Функція ідентифікації інтенційної направленості вербального компонента (див. Рис. 2.) проявляється у векторній різнонаправленості невербального та вербального повідомлень.

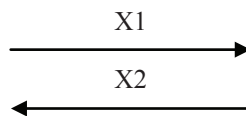

Рис. 2. Функція ідентифікації

У випадку виконання невербальним компонентом функції ідентифікації інтенційної направленості вербального компонента, спостерігається протилежна векторна направленість їхніх значень. Невербальне та вербальне повідомлення знаходяться у семантичній контрадикції, утворюючи, таким чином, семантичний дисонанс. При цьому невербальне повідомлення не узгоджується за своїм значенням із вербальним, а ідентифікує його справжню інтенційну направленість. Якщо слова і жести не конгруентні, то мовець більше довіряє невербальній комунікації. Так, у наступному прикладі мовець висловлює своє обурення, що знаходить реалізацію на рівні вербальних засобів. Одночасно його невербальна дія (*smiled up at him*) вступає у протиріччя із висловленням. Іntenція вираження радості, не підкріплена вербально, ідентифікується невербальними засобами:

2) «*Oh you! You're impossible! Incurable!*» *But despite my words, I smiled up at him* (Bradford, *ETG*, p. 99)

Вплив емоцій на мовлення проявляє себе у «деградації» абстрактного мислення та у переході до найпростіших лексичних одиниць та граматичних конструкцій. Такі лексичні одиниці та конструкції не несуть вичерпної комунікативної інформації. Зазвичай вони представлені лише окремою лексичною одиницею, еліп-

тичною конструкцією, яка містить неповне твердження, або простим непоширеним реченням, зміст якого мовцем не коментується. У таких ситуаціях спілкування на перший план виступає саме невербальна поведінка комуніканта, яка виконує функцію актуалізації, пояснення та доповнення інформації, яка міститься у вербальному повідомленні. При цьому невербальними засобами виконується функція поглиблення значення вербального повідомлення (див. Рис. 3.):

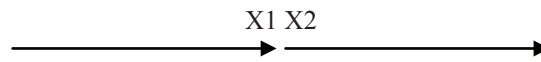

Рис. 3. Функція поглиблення значення

Поглиблення може відбуватись як за рахунок ілюстрації вербального повідомлення:

3) *'Wonderful.'* Jay grinned and tipped the wineglass at her (Harris, *BW*, p. 19).

'Arnie's been offered a contract with Borough Football Club for next season,' she said, swelling with pride. <...> 'Wow!' said John.

'Oh, Arnie, well done, son,' said his mother, getting up and going over to him to smack a kiss on his cheek, her eyes glistening with tears (Evans, *ASIYH*, p. 47),

так і за рахунок автономної передачі інформації, яка не міститься у вербальному компоненті:

4) *«I have a friend?» said Mr. Eboebelosa, beaming all at once. He capered about for a moment* (Bradbury, *EPIW*, p. 36).

У прикладах (2,3) вираження емоційного стану радості вербально через похвалу поглиблюється за рахунок вживання значної кількості невербальних компонентів на позначення радості. У прикладі (4) вираження мовцем емоцій відбувається виключно невербальними засобами (*said, beaming; caperedabout*).

Підсумовуючи результати дослідження, доходимо висновку, що вербальні та невербальні компоненти комунікації, взаємодіючи за принципом взаємодоповнення, або функціонуючи автономно, виражають емоційний стан. Інтенсивність вираження емоцій досягається за рахунок взаємодії невербальних та вербальних засобів спілкування.

Література:

1. Барташева А. И. Взаимодействие невербальных и вербальных компонентов ситуации коммуникативного доминирования в англоязычном дискурсе: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Барташева Анна Игоревна. – Харьков, 2004. – 199 с.
2. Киселюк Н. П. Невербальні компоненти комунікації / Н. П. Киселюк // Науковий вісник ВДУ. – 2006. – Вип. 6. – С. 15–18.
3. Козяревич Л. В. Вербальні й невербальні засоби емпатизації діалогічного дискурсу (на матеріалі англійської прози ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Козяревич Ліана Василівна. – К., 2006. – 191 с.
4. Козяревич Л. В. Взаємодія вербальних та невербальних засобів вираження емпатії / Л. В. Козяревич // Матеріали науково-практичної конференції «Проблеми мови і особистості у контексті міжкультурної комунікації». – Луганськ, 2005. – С. 36–41.
5. Пиз А. Язык телодвижений / А. Пиз. – СПб. : Издательский дом Гутенберг, 2000. – 186 с.
6. Рибалко М.-М. О. Вербальний та невербальний аспекти дискурсивної поведінки обманника (на матеріалі сучасної англійської художньої прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / М.-М. О. Рибалко. – Київ, 2008. – 20 с.
7. Серякова І. І. Метафора невербального каналу зв'язку / І. І. Серякова // Вісник Київського лінгвістичного університету : Серія Філологія. – Київ : Видавничий Центр КДЛУ. – 2000. – С. 103–109.
8. Солощук Л. В. Невербальні складові англійського дискурсу / Л. В. Солощук // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005. – С. 145–180.